

השכלה, מדע ושאר אמונות בעיני הציבור הישראלי

דו"ח מחקר שהוגש למוסד נאמן שליד הטכניון

פרופ' אפי יער

אוניברסיטת תל אביב

ינואר 2000

במסגרת הניסיון של עמותת "בשער" לעורר ולחזק את המודעות הציבורית לסכנות המאיימות על ישראל כמדינה הנשענת על ערכי הדמוקרטיה, הקדמה והצדק החברתי, מצאנו לנכון לבחון את עמדותיו של הציבור היהודי בנושאים אלה באמצעות סקר דעת קהל^{*}. זאת, על מנת לברר האם יש בסיס לתחושת הדאגה הרווחת בקרבנו ככל שהיא נוגעת למגמות הקיימות בנושאים אלה ברמה של האזרח מן השורה, להבדיל מהאליטות למיניהן. כיון שלא ניתן לבחון בסקר אחד את מכלול השאלות העומדות במרכז ענייננו, בחרנו להתמקד בסקר הנוכחי בשני נושאים:

א. יחסו של הציבור הישראלי להשכלה ולמדע ולא להמופקדים על קידומם.

ב. מידת קיומן של אמונות "אי-רציונליות" - או סתם אמונות טפלות.

הסקר בוצע באמצעות ראיון טלפוני על-ידי חברת "טלסקר" ב-30.12.99 בקרב מדגם הסתברותי מקרי של 500 מרואיינים המייצגים את האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל (גילאי +18), לרבות תושבי יש"ע והקיבוצים. טעות הדגימה ביחס למדגם בסדר גודל זה היא $\pm 4.5\%$. במסגרת הזמן העומד לרשותי, לא אוכל, כמובן, להציג את כל הממצאים הגולמיים והניתוחים הסטטיסטיים שנעשו על בסיס נתוני הסקר. עם זאת, יש לקוות כי גם המעט שיוצג כאן, ייתן תשובות מעניינות מחד גיסא, ויעלה שאלות מעניינות, מאידך גיסא. נוסיף עוד, כי לגבי חלק מהנושאים עומדים לרשותנו גם ממצאי סקרים ממדינות אחרות. אנו נציג ממצאים אלה בכדי שניתן יהיה להעמיד את עמדות הציבור הישראלי בפרספקטיבה השוואתית.

א. היחס להשכלה:

שאלה 1: לפניך סוגים שונים של הוצאות ממשלתיות בתחום החינוך. ציין בבקשה, האם היית רוצה שהממשלה תוציא יותר או פחות בכל סוג. **זכור: אם אתה אומר "הרבה יותר", זה עלול לדרוש העלאת מסים על מנת לממן הוצאה זו, או קיצוץ בתקציבים אחרים.**

יותר

כמו עכשיו

פחות

^{*} בניסוח שאלות הסקר השתתפו גם פרופ' אריה נדלר ופרופ' נח לויין-אפשטיין. תודתנו נתונה לענת אורן שסייעה בשילוב ועיבוד נתונים על סקרים שנערכו במדינות אחרות, וליסמין אלקלעי על עזרתה בעיבודים ובניתוחים הסטטיסטיים.

א.ת.

סה"כ	לא יודע	פחות	כמו עכשיו	יותר	
100.0%	4.1%	2.1%	15.3%	78.5%	חינוך יסודי ותיכוני
100.0%	2.8%	4.5%	17.8%	74.9%	השכלה גבוהה
100.0%	6.0%	59.6%	16.8%	17.6%	ישיבות גבוהות, על תיכוניות

שאלה 2: האם כל אחד משני המשפטים הבאים הוא נכון או לא נכון לדעתך?

א2: "הרחבת ההשכלה הגבוהה, כלומר שיהיו יותר ויותר צעירים שילכו ללמוד באוניברסיטאות

ב2: ובמכללות, היא צורך חיוני?"

"הרחבת לימודי התורה, כלומר שיהיו יותר ויותר צעירים שילכו ללמוד תורה בישיבות, היא צורך

חיוני?"

סה"כ	לא יודע	לגמרי לא נכון/ לא כ"כ נכון	נכון מאד/ די נכון	
100.0%	2.3%	8.8%	88.9%	לימודים באוניברסיטאות
100.0%	6.7%	67.4%	27.9%	לימודים בישיבות

המסקנה העולה מהתפלגות התשובות לשתי השאלות היא, כי בציבור היהודי קיים קונצנזוס רחב ביותר לגבי חיוניות מערכת ההשכלה בישראל, כולל ההשכלה הגבוהה, לפחות ברמה ההצהרתית. כצפוי, ההשכלה התורנית בישיבות אינה זוכה לאותה מידה של הערכה, אם כי אין להתעלם מכך שלמיעוט ניכר – כ-30% - יש יחס חיובי גם להשכלה זו. ממצאים אלה מושפעים אל נכון ממידת הזיקה לדת בקרב הציבור היהודי הבוגר, שרובו מגדיר עצמו כחילוני (כ-50%) או כמסורתי (כשליש). כלומר, פחות מ-20% מהמרואינים מגדירים עצמם כדתיים או חרדים, כאשר חלקם של האחרונים מגיע ל-5%-6*. ואכן, כאשר בדקנו את העמדות כלפי ההשכלה הגבוהה החילונית והתורנית על פי הזיקה לדת, נמצא קשר הדוק בין שני המשתנים, במיוחד ביחס להשכלה תורנית, כלהלן:

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילונים	
55%	69%	75%	78%	תמיכה בהשקעה באוניברסיטאות
80%	47%	16%	8%	תמיכה בהשקעה בישיבות גבוהות
50%	88%	88%	93%	חשיבות ההשכלה הגבוהה לצעירים
100%	63%	35%	11%	חשיבות ההשכלה התורנית לצעירים

* התפלגות זו דומה לממצאים המתקבלים במרבית סקרי דעת הקהל שנערכו באוכלוסייה היהודית בשנים האחרונות.

התפלגות התשובות מראה בברור (וכצפוי), כי התמיכה באוניברסיטאות ובישיבות גם יחד מושפעת מהזיקה הדתית של המרואיינים, אם כי בעוצמות שונות. ההבדלים בין ארבע הקבוצות קטנים יותר ביחס לאוניברסיטאות, כיון שההשקעה בהן זוכה לתמיכה רבה יחסית גם בקרב החרדים (55%), ועוד יותר בין הדתיים (69%). קיטוב ניכר, לעומת זאת, מתגלה בעמדות כלפי הישיבות: בין החרדים יש תמיכה רחבה ביותר בהשקעות בהן (80%) והסכמה מלאה (100%) באשר לחשיבותן לצעירים. בקרב החילונים, לעומת זאת, רק כ-10% מחזיקים בעמדות כאלה. מעניין כי להבדיל מהחרדים, אחוז ניכר מהמרואיינים הדתיים מסתייגים מהישיבות ופחות ממחציתם תומכים בהגדלת התקציבים המיועדים להן.

שאלה 3: האם אתה גאה או לא גאה בישראל ביחס לכל אחד מהתחומים הבאים:

גאה מאוד/ די גאה	לגמרי לא גאה/ די לא גאה	לא יודע	סה"כ	
59.4%	39.0%	1.5%	100.0%	האופן בו פועלת הדמוקרטיה:
92.1%	5.9%	2.0%	100.0%	הישגים המדעיים והטכנולוגיים
46.0%	46.2%	7.8%	100.0%	אורח החיים היהודי במדינה:

הנתונים מראים כי ההישגים של ישראל בתחומי המדע והטכנולוגיה הם מקור גאווה לכלל הציבור. מעמדו האיתן של המדע מבחינה זו בולט על רקע המחלוקת הקיימת בציבור בהערכת הישגיה של ישראל ביחס להגשמת ערכי הדמוקרטיה והיהדות. מן הסתם, בנושאים אלה יש הסבורים, כי ישראל אינה מספיק דמוקרטית ו/או יהודית, לעומת אלו הסבורים, כי היא יותר מדי דמוקרטית ו/או יהודית. כך, לדוגמא, כ-10% בלבד מבין החרדים גאים בדמוקרטיה הישראלית, וקרוב לודאי כי עבור 90 האחוזים שאינם חשים כך יש בישראל יותר מדי דמוקרטיה. מעניין לציין, כי גם בקרב הציבור החרדי הרוב הגדול חש גאווה בהישגי המדע הישראלי והוא נופל אך במעט משאר חלקי הציבור (85% לעומת ממוצע של 92%).

השוואה בין-לאומית על-בסיס מחקר ה-ISSP (International Social Survey Program) משנת 1998 (הנתונים מתייחסים לאחוז החשים גאווה בדמוקרטיה ובהישגים המדעיים):

ישראל	ארה"ב	גרמניה	איטליה	רוסיה	אנגליה	
61%	84%	70%	30%	20%	67%	תפקוד הדמוקרטיה:
94%	95%	84%	85%	75%	86%	הישגים מדעיים

ההשוואה הבינלאומית ביחס למצבה של ישראל מבחינת הגאווה בהישגיה בתחומי המדע והדמוקרטיה מביאה למסקנות דומות: בנושא המדע היא משתווה לארה"ב ואף עולה על מדינות מערביות אחרות, דוגמת אנגליה, איטליה גרמניה, כמו גם על רוסיה. בנושא הדמוקרטיה, לעומת זאת, ישראל נמוכה באחוזי הגאווה מארה"ב, גרמניה ואנגליה, אך עולה על איטליה (הידועה

במשברים הכרוניים של מוסדות הדמוקרטיה שלה, כולל הרשויות המבצעת והשיפוטית) ורוסיה (שעדיין מתמודדת עם הקשיים בניסיון לעבור ממשטר טוטליטרי למשטר דמוקרטי).

על עמדותיו של הציבור כלפי ההשכלה הגבוהה והמדע ניתן ללמוד גם על פי מידת האמון שיש לו במוסדות המופקדים על קידום נושאים אלה בחברה, כמו גם על פי ההערכה שיש לו כלפי נושאי התפקידים במוסדות אלו. את הנושא הראשון בחנו על סמך השוואה בין מידת האמון שיש לציבור במספר מוסדות מרכזיים בחברה, ואת הנושא השני על פי השוואת היוקרה שיש בציבור כלפי קבוצת נבחרת של מקצועות.

שאלה 4: מהי מידת האמון שיש לך במוסדות הבאים:

ממוצע משוקלל *	לא יודע	אין אמון / אמון מועט	אמון מסוים	אמון מלא / אמון רב	
82	1.6%	5.8%	15.3%	77.2%	צה"ל
76	4.6%	11.0%	15.4%	69.0%	ביהמ"ש העליון
71	14.4%	10.7%	19.9%	55.1%	האוניברסיטאות
46	2.5%	32.9%	41.0%	24.6%	התקשורת
39	2.5%	48.1%	27.7%	21.8%	הממשלה
33	4.8%	54.4%	23.1%	17.7%	הרבנות ומוסדות הדת

* ראה גרף בנספח מספר 1.

נראה שמעמדן של האוניברסיטאות בקרב הציבור גבוה למדי, אם כי הן אינן זוכות לאותה מידת אמון שיש לציבור בצה"ל ובביהמ"ש העליון. מעניין שהאחרון שומר על מעמדו הגבוה, אם כי חלה ירידה מסוימת במעמדו בהשוואה לעבר הלא רחוק, כנראה על רקע הביקורת שהופנתה כלפיו הן על רקע פוליטי (מצד מנהיגים שונים מהחוגים החרדיים והימין הקיצוני) והן על רקע תפקודו בתחומים שונים). שלא במפתיע, צה"ל מקבל את הציון הנמוך ביותר בין החרדים, אם כי גם ביניהם שעור הנותנים בו אמון עולה על שעור אלה שאינם נותנים בו אמון (47% אמון, 6% אמון מסוים, ו 21% חוסר אמון). באשר לאוניברסיטאות, ביהמ"ש העליון ומוסדות הדת, הקשר בין רמת האמון לבין מידת הדתיות של המרואיינים בולט עוד יותר, כלהלן (שעורי אמון):

מוסדות הדת	ביהמ"ש	אוניברסיטאות	
80%	15.0%	10.5%	חרדים:
45%	42.9%	43.6%	דתיים:
22%	72.9%	58.8%	מסורתיים:
5%	76.5%	58.4%	חילונים:

שאלה 5: לפניך רשימה של מקצועות שונים. הנך מתבקש לתת לכל מקצוע ציון בין 1 ל 5 על פי מידת הערכה שיש לכל אחד מהמקצועות בעיניך. הציון 5 פירושו שאתה מעריך גבוה מאד, והציון 1 פירושו שאתה מעריך נמוך מאד.

נמוכה מאוד / הערכה גבוהה מאוד / לא יודע ממוצע

משוקלל *		גבוהה	בינונית	נמוכה	חבר כנסת
44	1.7%	20.3%	39.9%	38.1%	רוב בישיבה
50	5.6%	35.3%	23.9%	35.2%	מנהל שיווק
60	4.3%	41.4%	42.3%	12.1%	עורך דין
66	1.4%	56.0%	29.7%	12.9%	סופר
72	2.6%	65.1%	23.7%	8.7%	מהנדס
74	2.0%	73.0%	20.6%	4.4%	פרופסור באוניב'
79	2.3%	79.0%	13.5%	5.1%	קצין גבוה בצה"ל
81	1.1%	80.6%	14.0%	3.9%	

* ראה גרף בנספח מספר 2.

הממצאים על יוקרת המקצועות מלמדים, כי לפרופסורים יש מעמד מכובד ביותר בעיני הציבור, אם כי גם במישור זה הצבאיות שומרת על הבכורה, מה שמסביר אולי את האטרקטיביות של הקצינים המשוחררים מצה"ל בזירה הפוליטית. יש לציין, כי הרבנים זוכים במקום נמוך למדי, הגבוה אך במעט מזה של חברי הכנסת. כצפוי, קיים קשר חזק ביותר בין יוקרת הרבנים לבין מידת הדתיות, כלהלן (שעורי אמון):

חרדים:	95.0%
דתיים:	79.2%
מסורתיים:	40.9%
חילונים:	19.9%

כללית, הנתונים שהצגנו ביחס לעמדות הציבור בנושאי ההשכלה והמדע, משקפים, לפחות מזווית מסוימת, את השסע התרבותי בין הדתיים, ובמיוחד החרדים שבהם, לבין החילונים. הציבור המסורתי, המייצג כאמור כשליש מהאוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל, נוקט בד"כ עמדות ביניים, אם כי הוא קרוב יותר בהשקפותיו לאלו של הציבור החילוני.

ב. אמון במדע מול אמונות אחרות:

שאלה 6: האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

"אנו מאמינים יותר מדי במדע ולא סומכים מספיק על הרגש והאמונה" (אחוזי הסכמה):

ישראל	ארה"ב	גרמניה	איטליה	אנגליה	רוסיה
44%	59%	51%	65%	50%	39%

שאלה 7: "בסך הכל, המדע המודרני יותר מזיק משהוא מועיל"

ישראל	ארה"ב	גרמניה	איטליה	אנגליה	רוסיה
25%	25%	28%	32%	26%	21%

נראה שהציבור הישראלי מאמין יותר במדע, עפ"י שתי השאלות, מאשר תושבי מדינות המערב, במיוחד איטליה הקתולית, אם כי הרוסים הם הבולטים ביותר ביחסם החיובי למדע. כללית, למרות שגם במדינות המערביות רוב גדול של הציבור מייחס למדע יותר תועלת מנזק, יש רבים, ובארה"ב ואיטליה אף הרוב, שיחסם לאמון במדע, בהשוואה לרגש ולאמונה (הדתית), מסוייג. ואכן, כפי שנראה להלן, יש למדע מתחרים מסוגים שונים בעיקר בתחום הדתי, אך לא רק...

שאלה 8: האם אתה מאמין או לא מאמין ב :

	מאמין	לא מאמין	לא יודע	סה"כ
א8: בואו של המשיח	30.6%	63.3%	6.1%	100.0%
ב8: עין הרע	40.8%	56.5%	2.7%	100.0%
ג8: קיומם של גן עדן וגיהנום	38.7%	53.6%	7.8%	100.0%
ד8: אסטרוולוגיה	33.6%	62.9%	3.5%	100.0%

בין 30 ל-40 אחוזים מהציבור היהודי מאמינים בתופעה לא-רציונלית זו או אחרת, בין אם המדובר באמונות שבסיסן בדת (בוא המשיח, גן עדן וגיהנום), או בסתם אמונות תפלות (עין הרע, אסטרוולוגיה). מאחר שקיימים מתאמים חיוביים בין האמונות בתופעות אלה לבין עצמן, נראה שהמאמינים נתפסים בד"כ ליותר מאמונה אחת. ביחס לאמונה **בגן עדן וגיהנום** ניתן להשוות את ישראל למדינות אחרות, כלהלן (אחוזי מאמינים) :

ישראל	ארה"ב	גרמניה	איטליה	אנגליה
41.0%	79%	33.9%	54%	41.6%

נראה שתושבי מדינת ישראל אינם נוטים לאמונות מעין אלה יותר מאשר תושבי מדינות מערביות אחרות. שעור המאמינים בקיומם של גן עדן וגיהנום בישראל דומה לזה של הציבור האנגלי, גבוה במעט מהציבור הגרמני, ונמוך במידה משמעותית מהנטיות המקבילות באיטליה, ובמיוחד בארה"ב, שם אחוז המאמינים בקיומם של גן עדן וגיהנום מגיע ל-80% בערך. כצפוי, גם בתחום האמונות קיים קשר עם מידת הדתיות של הנחקרים, להוציא את האמונה באסטרוולוגיה, כפי שניתן לראות מהלוח הבא :

חילונים	מסורתיים	דתיים	חרדים	
7.6%	42.9%	79.2%	100.0%	בוא המשיח
26.5%	58.2%	43.8%	68.4%	עין הרע
17.7%	52.4%	77.1%	100.0%	גן עדן/גיהנום
28.7%	39.4%	33.3%	40.0%	אסטרוולוגיה

הנתונים מראים בברור את המשמעות הדתית המובהקת של האמונה במשיח ובגן העדן והגיהנום, היינו "בעולם הבא". "עין הרע" ואסטרולוגיה, לעומת זאת, הן אמונות המכילות, כנראה, תערובת של יסודות דתיים וסתם אמונות תפלות, כך שהן קיימות במידות לא מבוטלות גם בקרב הציבור שאינו דתי, ובמיוחד בציבור המסורתי (אף יותר מאשר בקרב הציבור הדתי).

על רקע כיכובם בבחירות האחרות של הקמיעות, בדקנו את הפופולריות שלהם בציבור באמצעות שאלה בה התבקשו המרואיינים להסכים או לא להסכים עם הטענה "שלפעמים הקמיעות אכן מביאים מזל טוב". **מסתבר, שלקביעה זו יש 30.8% מסכימים, 60.3% מתנגדים ו- 8.9% שאינם יודעים.** כצפוי, גם ביחס לאמונה בקמיעות קיים קשר עם מידת הדתיות של המרואיינים, כלהלן:

חרדים	דתיים	מסורתיים	חילונים
50.0%	37.5%	38.2%	19.1%

נראה שהבסיס הדתי של האמונה בקמיעות אינו כה מוצק, כך שיש חרדים ודתיים רבים שאין מאמינים בהם ולעומתם מיעוט ניכר של חילונים, ובעיקר מסורתיים, שכן מאמינים בהם. כך או כך, לקמיעות יש הווה, וכנראה שגם עתיד, בקרב אחוז לא מבוטל של הציבור היהודי בישראל.

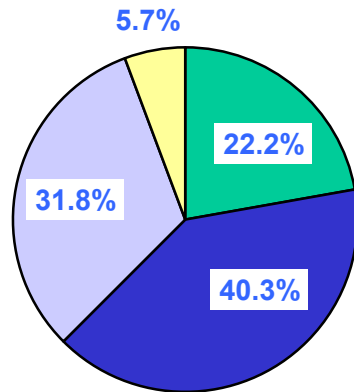
תופעת הקמיעות קשורה במידה מסוימת בתופעה אחרת, שגם היא זכתה לתשומת לב בסדר היום הציבורי, היינו, הפנייה לרבנים או למקובלים כמקור של סיוע ועצה במצבים ובתחומים שונים. על רקע זה הצגנו את השאלה הבאה:

שאלה 8: האם יש רב או מקובל שאתה מאמין ביכולותיו המיוחדות?

כן
לא
א.ת.

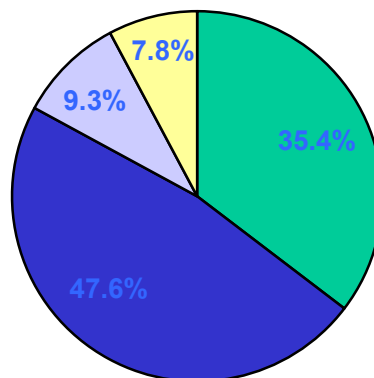
למעלה מחמישית (22.2%) השיבו על השאלה בחיוב והשאר בשלילה. בין החרדים היה שעור התשובות החיוביות 85%, בין הדתיים – 42%, המסורתיים – 29%, והחילונים – 9%. כלומר, שוב אנו רואים שההבדל בין החרדים לבין שאר הקבוצות, כולל הדתיים, ניכר ביותר. בעקבות התשובות לשאלה זאת, המשכנו ושאלנו את אלה שענו **בחיוב** על שאלה 8 את השאלה הבאה:

אם אותו רב או מקובל היה ממליץ לך לבחור במועמד זה או אחר לראשות הממשלה, מה הסיכוי שהיית עושה כעצתו? התשובות היו כלהלן:

- תמיד, גם אם ימליץ על מועמד שאתה מתנגד לו (5% מכלל האוכלוסייה)
- רק אם זה מועמד שאתה נוטה אליו (9% מכלל המדגם)
- בשום מקרה לא מתחשב במה שהוא אומר (7% מכלל המדגם)
- לא יודע (1% מכלל המדגם)

שאלה דומה הצגנו ל-22% מן המדגם אשר השיבו **בחיוב** על שאלה 8, הצגנו שאלה נוספת, והפעם מתחום הבריאות: **"אם לך או למישהו ממשפחתך הייתה בעיה בתחום הבריאות, ואותו רב או מקובל היה ממליץ לך על צורת טיפול מסוימת, כיצד היית נוהג?**

- תמיד עושה מה שהוא אומר, גם אם זה בניגוד לעצת הרופאים (8% מכלל המדגם)
- הייתי מתחשב בעצתו רק אם זה לא נוגד את עצת הרופאים (11% מכלל המדגם)
- לא הייתי מתחשב במה שהוא אומר (2% מכלל המדגם)
- לא יודע (2% מכלל המדגם)

נראה כי בתוך הקבוצה המאמינה בסגולותיהם המיוחדות של רבנים ומקובלים, הנכונות לקבל את עצתם רבה יותר בתחום הבריאות מאשר בתחום הפוליטיקה. בהנחה שנושא הבריאות חשוב יותר מאשר הפוליטיקה, האם ניתן ללמוד מכך על מעמדם של הרבנים ושל הרופאים באוכלוסייה זו?

על רקע ממצאים אלה אין זה מפתיע שכ 30% מהמרוויינים מקבלים כנכונה את הקביעה, כי **שאלה נפרדת: באיזו מידה אתה מסכים או מתנגד לטענה הבאה: "אסונות שונים שאירעו לעם ישראל בדורות האחרונים קשורים באי-כיבוד התורה והיהדות"**, לעומת כ-65% המתנגדים לה (ל-5% אין דעה). התפלגות אחוזי ההסכמה על פי מידת הדתיות הייתה כדלהלן: חרדים – 100%, דתיים – 71%, מסורתיים – 43%, חילונים – 10%.

ונסיים בנושא בעל אופי כללי יותר, הינו, כיצד תופס הציבור את הזיקה בין מסורת לבין קידמה מדעית, ומה הן העדפותיו בהקשר זה?

שאלה 9: יש הטוענים, כי יש ניגוד בין קיום אורח חיים מסורתי בחברה לבין יכולתה לשמור על רמה מדעית וטכנולוגית גבוהה. האם אתה מסכים או מתנגד לטענה זו?

38.2%	מסכים בהחלט/מסכים
53.8%	מתנגד בהחלט/מתנגד
<u>8.0%</u>	לא יודע
100.0%	סה"כ

שאלה 10: האם אתה מעדיף שישראל תקיים אורח חיים מסורתי או תקיים רמה מדעית וטכנולוגית גבוהה?

24.0%	מעדיף אורח חיים מסורתי
60.4%	מעדיף רמה מדעית גבוהה
<u>15.6%</u>	לא יודע
100.0%	סה"כ

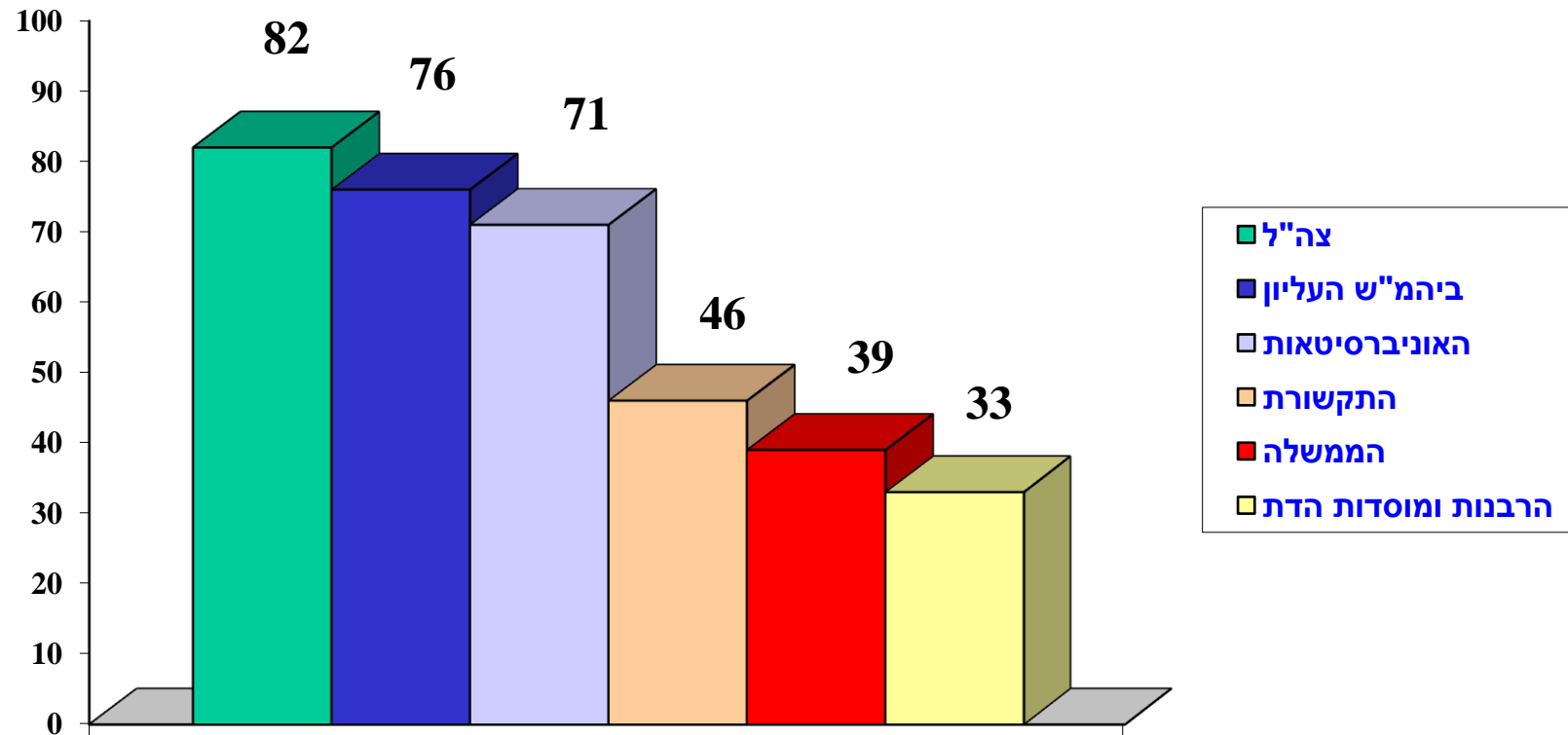
התשובות שהתקבלו מלמדות ששיעור המאמינים, שאין ניגוד הכרחי בין מסורת לקדמה מדעית (54%), עולה על שיעור הסבורים שקיים ניגוד כזה (38%). אולם בין אם קיים ניגוד בין השניים בין אם לאו, הציבור ברובו הגדול (60% לעומת 24%) מעדיף שהחברה הישראלית תקיים רמה מדעית וטכנולוגית גבוהה על פני קיום אורח חיים מסורתי בתוכה.

סיכום

התמונה הכללית העולה ממגוון הממצאים של הסקר מראה, כי לציבור היהודי בישראל יש, בדרך כלל, יחס חיובי ביותר להשכלה ולמדע כמו גם למוסדות המופקדים על טיפוחם, וכי הוא מעדיף שהחברה הישראלית תשמור ותקדם את הישגיה בתחומים אלה. אף מסתבר שרוב הציבור אינו נוטה להיתפס לאמונות חסרות בסיס מדעי-רציונלי, בין אם המדובר באמונות השייכות לעולם הדת, כמו האמונה במשיח, בין אם בסתם אמונות תפלות, כגון אסטרולוגיה. אמנם אין להתעלם מקיומו של מיעוט בלתי מבוטל שנאחז באמונות מסוג זה, אולם הנטייה של הציבור הישראלי לאמץ עמדות חיוביות כלפי ההשכלה והמדע ולשלול אמונות בלתי רציונליות, רווחת יותר ממה שנמצא במדינות מערביות דוגמת ארה"ב או איטליה, ואינה שונה ממה שנמצא בקרב הציבור הגרמני או האנגלי. ממצאים אלה אולי מפתיעים במידה מסוימת, כיון שרבים מאתנו סברו שהמגמות שהתפתחו בחברה הישראלית במהלך השנים האחרונות היו דווקא בכיוון ההפוך. ברור שמבחינה מתודולוגית, סקר חד-פעמי אינו יכול לתת תשובה על מגמות לאורך זמן. יתכן, למשל, כי אם היה נערך סקר דומה לפני מספר שנים היינו מוצאים כי הציבור היה אז "נאור" יותר מכפי שהוא היום. אולם אם נתעלם משאלת הזמן, ממצאי הסקר הנוכחי מעידים, כי הציבור הישראלי אינו פחות מתקדם ומודרני בעמדותיו בהשוואה לציבור המערבי, לפחות על פי הקריטריונים שנבחנו בסקר הנוכחי.

אם כך, מדוע בכל זאת קיים הרושם ההפוך? לנו נראה כי הסיבה לכך נעוצה בפער שנוצר בין רמת הפרט לבין הרמה הקולקטיבית, במיוחד כפי שהיא מתבטאת במישור הפוליטי. במילים אחרות, הערכים והעמדות של האזרח הישראלי מן השורה מתקדמים כנראה יותר מהתפוקות של המערכת הפוליטית, שעקרונות הפעולה וכללי המשחק שלה ושל העומדים בראשה מביאים לעתים קרובות להחלטות בלתי נאורות ובלתי רציונליות, דוגמת ההחלטות שהתקבלו לאחרונה על תקציב המדינה ועל נושאים מרכזיים אחרים. אין זה המקום לנתח באורח שיטתי את הסיבות והתהליכים שגרמו לכך. נסתפק רק בציון העובדה, שבארצות הברית, למשל, שאזרחיה נוטים לדבוק באמונות תפלות הרבה יותר מאשר אזרחי ישראל, לדת ולאנשי הדת לסוגיהם השונים אין אותה מידה של השפעה במישור הפוליטי-מפלגתי כמו למקביליהם בחברה הישראלית, אם לנקוט בלשון המעטה. דוגמא זו ושכמותה מעידות, כי האיום על הנאורות של החברה הישראלית נעוץ יותר במערכת הפוליטית ובתרבות הפוליטית שנוצרה על ידי האליטות העומדות בראש, מאשר בעם עצמו.

נספח 1: אמון במוסדות

נספח 2: יוקרה על-פי עיסוק

